

Dummett ve Davidson: Düşüncenin Dile Bağlılığı Üzerine

Dummett and Davidson on the Dependence of Thought on Language

EYLEM ÖZALTUN

Koç University

Received: 25.07.2020 | Accepted: 29.03.2021

Abstract: Both Dummett and Davidson believe that language is constitutive of thought. However, they do not believe exactly the same thing. Dummett believes that language is prior to thought, whereas Davidson believes that neither is prior to the other. Still, they share a common core that can be put as follows: language is necessary for thought. In order to understand this claim that I look at their arguments and show that for both philosophers the argument from objectivity is the main argument to secure their conclusion. I argue that for both of them natural language is the source of the objectivity of thoughts.

Keywords: Language of thought, Fregean senses, semantic opacity, objectivity of thought, conveyability of thought.

Giriş

Dummett da Davidson da dilin düşünceyi oluşturduğunu düşünür, ancak tam olarak aynı şeyi kastetmezler. Dummett dilin düşünceyi öncellediğine inanır, halbuki Davidson için dil ya da düşünce birbirini öncellemez. Yine de, bu iki düşünürün ortak paydası olan fikir şöyle ifade edilebilir: Dil düşünce için zorunludur. Dili düşünce için hangi anlamda zorunlu gördükleri bu yazının temel konusu olacaktır.

Dilin düşünce için zorunlu olduğu savını anlamak için hem Dummett'in hem de Davidson'ın argümanlarını incelikleriyle ele alacağız. Bu iki felsefecinin yaklaşımları, yani argümanlarını dayandırdıkları varsayımlar, argüman stratejileri ve argümanların geliştirildiği bağlamlar birbirinden oldukça farklı. Yine de iki felsefeci de bu savı desteklemek için benzer üç argüman öne sürüyor: *semantik içlemsellik argümanı*, *zenginlik argümanı* ve benim önerdiğim tanımlamayla, *nesnellik argümanı*. İkisi için de bu savı temellendiren ana argüman üçüncüsüdür. Bu nedenle, bu yazının ana odağı *nesnellik argümanı*dır.

Bu makale iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm Dummett'a ikinci bölüm Davidson'a ayrılmıştır. Her bölümün son kısmı nesnellik argümanı üzerinedir. Her birinin nesnellik argümanı kendine özgü; ancak ikisinin de yaptığı belirli bir hamle var ki ben bu hamlenin, düşüncenin dile bağlı olduğu sonucunu elde etmek için kilit nokta olduğunu savunaçağım. Argümanlarını oluştururken yaptıkları benzer hamleleri düşünürlerin sözlerinden okuyalım. Dummett'in deyişiyle: "Düşünceleri ayırt etmek için ilkece temsil edilebilir temsillere ihtiyaç duyarız." Davidson'ın deyişiyle: "İnançlara sahip olmak için, kişinin inançlarla ilgili inançlara sahip olabilmesi gerekir." Burada dikkat çekmek istediğim yapısal benzerlik, belirli bir x 'i diğerlerinden ayırtmak, belirli bir x 'e sahip olmak ya da belirli bir x atfetmek için, iki felsefecinin de, ikinci dereceden bir x 'in mevcudiyetine başvurmasıdır.

Bu makaledeki niyetim, bu hamlenin ilk bakışta akla yatkın olmadığını ve sorgulanması gerektiğini savunmak. Bu doğrultuda sormamız gereken ilk soru, Dummett'in ve Davidson'ın neden böylesine tartışmalı bir hamleye başvurma ihtiyacı duyduklarıdır. Her iki düşünür için de düşünce nesnelidir. Amacım, her iki düşünür için de düşüncenin nesnellığının kay-

nağında yatan şeyin doğal dil olduğunu göstermek ve ilk bakışta akla yatkın olmayan bu hamlelere doğal dili kullanarak düşüncenin nesnellliğini açıklamak için başvurduklarını ortaya koymak.

1. Dummett'in Argümanı

Dummett'in öncelik teziyle başlayalım. Dummett'a göre, dil, açıklama sırasında düşünceden önce gelir. Bu, en azından ilk bakışta, düşüncelerle ilgili belirleyici bir iddia değil, yöntemsel bir ilkedir: "*Düşünceyi etkin bir biçimde incelemenin tek yolu, onun aracı olan dili incelemektir.*" (Dummett, 1993: 99). Bu iddia, dilin düşünce için zorunlu olduğu fikrini kabul etmeden onaylanabilir ya da reddedilebilir. Örneğin, düşüncenin varlığı dilden bağımsız olabilir ama düşüncenin tabiatını anlamak bizim için ancak dilin işleyişini anlamakla mümkündür. Bazı yazılarında Dummett tam da bunu söyler. Ancak Dummett'in argümanlarının bütününe ve Frege'nin felsefesi üzerine yorumlarına baktığımızda, aslında daha güçlü bir tezi savunduğunu görürüz; onu da şöyle ifade edebiliriz: Düşüncenin kendisi dile ontolojik olarak bağlı olmasa da dilden bağımsız olarak düşünülduğünde, kavranamaz ya da insan düşüncesinden önemli ölçüde farklı bir olgudur.

Öncelik tezi yukarıdaki alıntıda verildiği şekilde iki ayrı tezi varsayar:

- (1) Düşüncenin bir araca ihtiyacı vardır
- (2) Bu araç doğal dildir

Bundan böyle birinciyi *araç tezi*, ikinciyi *asıl öncelik tezi* olarak adlandıracamız. Dummett bu iki tezi birbirinden ayırt etmiyor; ben açıklama kolaylığı açısından ayırmayı tercih ettim.

1.1. Araç Tezi

Dummett'in düşünce kavramı Frege'nin düşünce kavramıdır: Düşünceler tam cümlelerin anlamlarıdır.¹ Bu Fregeci anlamıyla düşünceler, bir açıdan Russell'in önermelerine benzerler: Doğruluk değeri taşıyıcılarıdır, doğruluk ve yanlışlık atfettiklerimizdir. Bu o kadar önemli bir özellik ki, makale boyunca düşünceyi şöyle tanımlayacağız: Düşünce kendisine doğruluk değeri atfedilebilen şeydir.² Fakat Fregeci anlamıyla düşünceler,

¹ Aynı cümle farklı bağlamlarda farklı anlamlar ifade edebilir. Bu nedenle, "cümlelerden" bahsederken bağlamdan-bağımsız cümleleri kastediyorum, böyle cümlelerin var olup olmadığı konusunda taraf olmaksızın.

² Burada "...dir" (İngilizcede "is") özdeşlik belirtmektedir. "Bir düşünceye ilişkin doğrudur

diğer bir açıdan Russell'ın önermelerinden ayrılır: düşünceleri oluşturan ögeler fiziksel gerçekliği oluşturan ögeler değildir.

Üstelik Frege için anlamlar, ve özellikle düşünceler, zihinde de değildir. Düşünceler doğruluk-değeri taşıyıcıları olarak tanımlanır. Bu doğruluk-değerleri doğruluk-değeri yargılarından bağımsızdır ve bu bakımdan neseldir. Bu nedenle, bir doğruluk değeri taşıyıcısının, yani düşüncenin kendisinin, aynı bakımdan nesnel olması gerekir: Düşünceler düşünenin yargılarından bağımsızdır. Böylelikle düşünceler zihinsel içerikler de olmazlar. Eğer düşünceler zihinde değilse, fiziksel gerçekliğin parçası değilse, o zaman nerede? Düşünceler bilinç varlık alanında değiller, gönderi varlık alanında da değiller. Düşünceler anlam varlık alanındalar.

Araç tezi, anlam varlık alanının üyelerinin³ nasıl kavranacağına dair bir tezdır. Sadece zihnin içeriklerine direkt erişimimiz olduğundan, zihnin içeriği olmayan her şeyin kavranabilmesi için temsil edilmesi gerekir. Bu yüzden düşüncelerin temsil edilmesi gerekir. Dahası düşünceler kavramlardan oluşan karmaşık yapılardır. Bir düşünceye sahip olan bir varlığın, o düşüncenin bileşenlerini içeren bir sürü düşüncesi olmalıdır ve bu düşünceler arasındaki ilişkilerden bir miktar haberdar olmalıdır. Fakat bu sadece, eğer bu varlık onları bileşikler olarak temsil ederse mümkündür.⁴ Bu durum, temsilin, düşüncelerin kavramsal yapısını yansıtmayı gerektirdiği fikrine işaret eder. Öyleyse, bir düşünceye sahip olmak, yapısı o düşüncenin yapısını yansıtan bir temsile sahip olmaktır. Araç teziyle kastettiğimiz şey budur: Bir düşünceye sahip olmak, yapısı olan bir temsiller sisteminin varlığını gerektirir. Yapı kısıtlaması o temsilleri zihinsel imgelerden, görünümlerden, haritalardan vs. ayırt eder. Sözümlü ettiğimiz temsiller şu açıdan dile benzerler: Semantik içerikleri kendilerine ait sentaktik özellikleri sayesinde temsil ederler. Bu nedenle, araç tezini *düşüncenin dili hipotezi* olarak ifade edebiliriz: Düşünceler, sentaktik olarak yapılanmış temsillerden oluşan bir sistem olan *düşünce dilini* gerekli kılar.

“Temsiller”den, “sentaktik yapı”dan söz edilmesi, doğal dilden bah-

ya da yanlışdır demek her zaman anlamlıdır; doğru ya da yanlış olarak nitelendirmenin anlamlı olduğu her şey de düşüncedir...” (Dummett, 1993: 154).

³ Burada “üyeler” sözcüğünü, anlam alanında bulunan şeylere nesne olup olmadıkları konusunda tarafsız kalarak gönderme yapmak amacıyla kullanıyorum.

⁴ Burada aklımda Evans'ın genellik kısıtlamasına benzer bir şey var. Dummett bundan çok daha güçlü başka bir kısıtlama kullanıyor, aşağıda değineceğim.

settiğimiz hissini uyandırıyor. Ama burada, temsillerin dilsel ifadeler olması gerekmediğinin farkına varılması son derece önemlidir; sentaks da doğal dilin sentaksı olmak zorunda değildir. Başka olasılıklar mümkündür. Fodor'un *Mentalese*'ini ele alalım. Orada, düşünce dilinin formülleri dilsel ifadeler değil düşünenlerin halleridir. Demek ki, bir hal için sentaktik yapıya sahip olmayı da tanımlayan, daha genel bir sentaktik yapıya sahip olma tanımına ihtiyacımız var. Bu aşamada, Martin Davies'in tanımlamasından yararlanacağız (Davies, 1992, 237). İşte sentaktik bir özelliğin sağlanması gereken üç koşul:

- (1) Sentaktik bir özellik daha üst dereceden fiziksel bir özelliktir.
- (2) Sentaks sistemli olarak semantikle ilişkilidir.
- (3) Sentaktik bir özellik, nedensel rol ya da nedensel güçlerin bir belirleyenisidir.

Bu sentaktik özellik anlayışı, düşünenin belli hallerini bir düşünce dilinin formülleri olarak niteler. Ben bunun düşüncenin dili olduğunu ya da bunun bir düşünce dili olabileceğini iddia etmiyorum. Tek göstermek istediğim, sadece düşüncenin kavramsal bir yapısı olduğu gerçeğine dayanan araç tezi için sunduğum argümanın, düşüncenin dilinin nasıl bir şey olduğuna dair fazla bir şey söylemediğidir.⁵

1.2. Araç Tezi Üzerine Dummett'in Görüşleri

Araç tezi buraya kadar sunulduğu haliyle oldukça zayıftır çünkü bize asıl öncelik tezini vermez. Söz konusu aracın bir iletişim aracı olması gerekmez. Bu araç doğal dil olmak zorunda değildir; yani, düşünce dilinin ortak bir insan dili olması gerekmez. Dolayısıyla, sözlü iletişim becerisi olmayan varlıkların bir düşünce aracının ve bu nedenle düşüncelerinin olması mümkündür. Fakat eğer araç mutlaka insan dili olmak zorunda değilse, o zaman neden düşünceleri incelemek için insan dilini incelemek gereksin ki?

Dummett'in bu soruya cevabına geçmeden önce şunu hatırlayalım: Dummett önce araç tezini, sonrasında ilaveten öncelik tezini savunmadı. O nedenle, araç tezine ilişkin bir önceki bölümde sunulan argüman Dummett'a ait değildir. Aslında, o, bu iki tezi birbirinden ayırt etmez;

⁵ Şimdiye kadar söz ettiğim şeyin düşünmenin fenomenolojisiyle hiç ilgisi olmadığını vurgulamak istiyorum. Belli bir düşünceye sahip olma deneyiminin (fenomenolojisinin), aynı düşünceye sahip bütün varlıklarda aynı olacağına inanmak için bir neden yoktur.

neden ayırt edemeyeceğini Dummett’la ilgili bölümün sonunda göreceğiz.

Kanımcı Dummett’in araç/öncelik teziyle ilgili argümanı, bu teze alternatif olabilecek diğer bir tezin savunulamayacağına ilişkin bir argümandır. Dummett eğer doğal dil düşüncenin dili değilse, doğal dil ve düşüncenin nasıl ilişkilendiğine dair yanlış bir kanıya varacağımızı iddia eder. Kabaca bu argüman şöyledir:

- (1) Eğer doğal dil düşüncenin aracı değilse, o zaman sadece düşüncelerin iletişimi için bir araçtır.
- (2) Doğal dili yalnızca bir iletişim aracı olarak kabul etmek, dilin kod olduğu anlayışına yol açar.
- (3) Dili kod olarak gören anlayış savunulamaz

Bu nedenle, doğal dil düşüncenin aracıdır.

Burada Dummett’in “dili kod olarak gören anlayış” ile neyi kastettiğini anlamamız gerekir. Her şeyden önce, Dummett’in düşündüğü en önde gelen kod görüşü teorisyeni, beklenin aksine, Grice değil, Saussure’dür (Dummett, 1998: 132). Saussure’e göre, kavramlar, iletişim kurabilen öznelerin beyinde bulunur. Bu kavramlar, işitsel imgeler ve dilsel göstergelerle ilişkilendirilmiştir ve bu ilişkilendirme psişik bir olgudur. Bir sözcüğü duymak fiziksel bir işlemdir ve o sesin, bir kavramın zihinsel imgesiyle daha önceden kurulmuş çağrışımı olan psişik bir işlemi tetikler. Bu çağrışımın sonucunda, sözcük zihnimize bir kavramı çağırır ve işte sözcüğün anlamını böyle anlarız.

Şimdi yeniden Dummett’in argümanına dönebiliriz. Adım (2), eğer doğal dilde düşünmüyorsak düşündüğümüzü dil ifadeleriyle bir şekilde eşleştirmemiz gerektiğini söyler. Saussure’ün sunduğu çağrışımçı mekânizma da bu eşleştirmenin nasıl meydana geldiğini açıklamaya çalışır. Dummett Saussure’ün görüşünün savunulamaz olduğunu iddia ederken, aklında iki farklı itiraz var gibi görünmektedir.

Eğer dili yalnızca, bir şekilde dilden bağımsız olarak meydana gelen düşünceleri iletmek için kullandığımız doğruysa, sözcüklerle nasıl düşündüğümüzü, simgelerle düşünmenin düşünme yeteneğimizi nasıl geliştirebildiğini ve yeni kavramları dilsel iletişim yoluyla nasıl edindiğimizi açıklamak imkânsız hale gelir. Sadece Saussure’ün değil, sözcüklerin nasıl anlam kazandığı üzerine çağrışımçı olan her yaklaşımın bunları açıklaması

gerekir. Kod kuramına bu türden bir itirazın amacı, asıl öncelik tezini, yani aracın doğal dil olması gerektiği tezini desteklemektir.

Ne var ki, Dummett dili kod olarak gören kuramıyla ilgili esas sorunun, dilin iletişimsel olmayan işlevlerini açıklayamaması değil, kavramları düşünmede nasıl kullandığımızı yanlış betimlemesi olduğunu söyler. Sausure'ün görüşü, düşüncenin bir araca hiç ihtiyacı olmadığını varsayar. Dummett'in ikinci itirazı, kavramların akla zihinsel imgelerin geldiği gibi gelmesi fikrinin hiçbir anlam ifade etmemesidir. Eğer yalnızca bu ikinci itiraza odaklanırsak, kod anlayışının önerdiği gibi, düşüncelerin sentaktik olarak yapılanmış hiçbir temsil olmaksızın akla geldikleri görüşüyle, doğal dili düşünce için olası tek araç olarak almak arasında bir orta yol bulunabilir. Bu seçeneği açığa çıkarmak için, bir önceki bölümde araç tezini asıl öncelik tezinden ayırarak inceledim. Araç tezi düşünce için bir dil olmalı diyor ama bu dilin insan dili olup olmadığı konusunda sessiz kalıyor. Dummett, dili kod olarak gören kuramla ilgili asıl sorunun bu ikinci itiraz olduğunu kabul ettiği için, bu kuramı reddetmesi sadece araç tezini destekler gibi görünür, bu aracın doğal dil olması gerektiği görüşünü değil.

Yukarıda, bir düşünce temsil eden her varlığın, o düşünceyi bir bileşik olarak temsil etmesi gerektiğini savundum. Dummett bunun yeterli olmadığını düşünüyor: Düşünen varlık düşünceyi sadece bileşik olarak idrak etmemeli, aynı zamanda düşüncenin bileşikliğini de idrak etmeli.

Bir düşünce bir bileşik olarak kavranmadan kavranamaz: bir düşünceye sahip olmak, düşünceyi içeren kavramlardan her birinin idrakini kapsayan becerinin bir biçimde aktif hale gelmesidir. Düşüncelerin yalnızca Evans'ın "genellik kısıtlaması" diye adlandırdığı prensibe uymaları yetmez, örneğin "Bu gül güzel kokuyor" düşüncesine, (kabaca) güllerin ne olduğunu bilmeden, o gülle ilgili başka düşüncelere sahip olabilme yetisi olmadan, ya da başka şeyler için güzel kokmak ya da güzel kokmamak farkındalığı olmadan, sahip olunamaz. Böyle bir düşüncenin karmaşıklığını kavramadan, örneğin bu örnekte kendini gül hakkında düşünürken, gül hakkında doğru olan bazı şeyler olduğunu ve aynı zamanda doğru olmayan bazı şeyler de olduğunu düşünürken tasavvur etmeden, hiç kimse bu düşünceye sahip olamaz (Dummett, 1998: 135).

'Kendini gül hakkında düşünürken tasavvur etmek' ifadesi burada çok mühim. Birinin kendini gül hakkında düşünürken tasavvur etmesi için, kendini belirli bir düşünceyi düşünüyor olarak temsil etmesi gerekir:

Düşüncelerle ilgili düşüncelere sahip olabilmelidir;⁶ yani, kendisine ait temsilleri temsil edebilmelidir. Burada sözü geçen “olabilme”nin gücünü anlamak son derece önemlidir. Dummett kipsel bir iddiada bulunmaz. Temsilleri olan her varlığın o temsilleri temsil ettiğini, ya da temsil etme becerisinin aynı zamanda temsilleri temsil etme becerisi olduğunu söylemez. Daha ziyade, temsilleri temsil etme becerisinin her şeyden önce temsillere sahip olmak için bir önkoşul olduğunu iddia eder. “Düşüncelerle ilgili düşüncelere sahip olabilmelidir” cümlesi bu ön koşul anlamıyla yorumlanırsa, Dummett’a istediğini sunacaktır: Varlıkların bir düşünceye sahip olmak için ihtiyaçları olan aracın, bilincinde oldukları bir araç olması gerekir. Araç tezi, düşünen varlığın, düşünme aracının bilincinde olması gerektiği teziyle güçlendirildiği vakit iş yapar hale gelir ve bu aracın doğal dil olması gerektiğine işaret eder. Ne var ki, Dummett’ın güçlendirilmiş araç tezi ne ilk bakışta akla yatkın ne de sonuçları itibarıyla basittir. Bu aşamada akla gelen ilk soru, neden birinci dereceden temsillere sahip olmak için ikinci dereceden temsillerin gerektiği sorusudur.

1.3. İtiraz 1: Maymun Temsilleri İtirazı

Bu tezin *ilk bakışta* inandırıcı olmadığını göstermenin bir yolu şu düşünce deneyini uygulamaktır:⁷ Araç tezinin doğru olduğunu varsayalım; diğer bir deyişle, bir düşünceye sahip olmak için, sentaktik yapısı düşüncenin kavramsal yapısını yansıtan bir temsile sahip olmak gerektiğini farz edelim. Bunun üzerine şimdi de şu iki iddiayı ele alalım:

- (1) Bazı dilsel olmayan varlıklar (örneğin maymunlar) düşüncelere yani içerikleri kavramsal olarak yapılanmış zihinsel hallere sahiptir.
- (2) Aynı varlıklar kendi zihinsel halleri hakkında zihinsel hallere sahip olamazlar.

Bu iki iddia ve araç tezi birlikte tutarlı görünüyor. 1. iddia ve araç tezinin sonucu olarak, bu varlıkların sentaktik olarak yapılanmış temsilleri olmalıdır. O temsiller -bundan böyle “maymun temsilleri” diye adlandırılacak- maymunlar için bir “düşünce dili” işlevi görür, hatta bazı basit zihinsel işlemlerde bizim için bile bu işlevi gördüğünü söyleyebiliriz. 2. iddiaya göre, maymunlar kendi temsillerini temsil etmezler, bu nedenle de

⁶ Bu adım yazının ana odağıdır. Çok benzer bir adım Davidson bölümünde tartışılacaktır.

⁷ Bu düşünce deneyini Richard Heck’e borçluyum.

düşünürken kullandıkları temsillerin bilincinde değildirler. Eğer bu iki iddianın ve araç tezinin birlikte tutarlı olduğunda hemfikirsek, o halde düşüncenin aracının, düşünenin bilincinde olduğu bir araç olması gerektiğini düşünmek için henüz bir nedenimiz yoktur.

Cevaben, Dummett'in bazen yaptığı gibi, böylesi bir düşünce dilinin varlığının mümkün ama felsefi açıdan önemsiz olduğu iddia edilebilir: "Kavramın kendisi ile sözel temsili arasında aracı bir temsil yoktur. Ya da, eğer varsa, neyin onu o kavramın temsili haline getirdiği sorusuyla halen karşı karşıyayızdır." (Dummett, 1993: 98).

Bu itirazı anlamamanın bir yolu, Dummett'in doğal dilin nasıl işlediğiyle ilgilendiğini ve maymun-temsillerinin varlığını farz etmenin bu konuda pek işe yaramayacağını düşünmektir. Dummett'in burada önerdiği şey, maymun-temsillerinin var olduğunu kabul etsek bile, o temsillerin sözcüklerimizin nasıl anlam kazandığını açıklamayacağıdır. Eğer bütün söylediğimiz, sözcüklerimizin anlamlarını düşünce dili içindeki karşılıklarının anlamından aldıysa, bu durumda sadece soruyu bir başka seviyeye ötelemiş oluruz. Bu stratejinin işe yaraması için, düşünce dili içindeki temsillerin anlamlarını nasıl kazandıkları açıklamamız gerekir. Aksi takdirde, bu strateji sonsuz gerilemeye neden olur.

Dummett'in itirazı bundan ibaretse, bunun pek de kuşatıcı bir itiraz olmadığını söyleyebiliriz. Başka bir görüş, düşünceyi tek başına, dilden bağımsız olarak anlayabileceğimizi öne sürebilir ve maymun-temsillerinin varlığının, Dummett'in aşağıda inkar ettiği olasılığı yarattığını savunabilir:

Ancak dili bir kod olarak kabul ettiğimizde, dilsel elbiseyi soyup, altındaki arı çıplak düşünceye nüfuz etmeyi umabiliriz: Düşünceyi incelemenin etkili tek yolu, onun aracı olan dilin incelenmesidir (Dummett, 1993: 99).

Bu sefer dil düşünce için değil, düşüncenin dili için bir koddur ve uğraşılması gereken, çıplak düşünce değil, az giyinik bir düşüncedir: düşüncenin en az giyinik hali. Düşünce diliyle düşünmenin, dille düşünmekle aynı şey olduğuna dair üstü kapalı varsayım reddedilebilir. Maymun-temsillerinin semantik içeriklerine, dilsel ifadelerin sahip olduğu şekilde sahip olmadıkları iddia edilebilir. Böylelikle, maymun-temsilleri olasılığını ciddiye alarak düşüncenin ne olduğunu anlamak adına yeni ve daha direkt bir soru sordüğümüz ileri sürülebilir.

1.4. 1. İtiraz'a Karşı İki Girişim: Belirlenmezlik Argümanı (Semantik İçlemsellik) ve Zenginlik Argümanı

Bu bölümde maymun-temsillerinin düşünceyi anlama projesi için önemine karşı öne sürülebilecek iki görüşü irdeleyeceğiz. Birincisi, bu temsilleri varsaymanın, bu temsiller düşünceleri ayrıştırmada kullanılmadıkları için bir işe yaramayacağıdır. Maymun temsillerini düşünceleri ayrıştırmada kullanamamızın bir nedeni olarak maymun temsilleriyle düşünemiyor olmamız öne sürülebilir. Bu noktada Dummett'a katılsak bile yine de insan olmayan varlıkların bu temsilleri düşünmek için kullanamayacağını kabul etmemiz için bir neden yoktur. Öyleyse, temsil edebileceğimiz temsillere sahip olmak, genel olarak düşünmek için bir önkoşul değil, sadece *bizim* düşünme biçimimiz için bir önkoşuldur. Bu durumda, maymun-temsillerini kullanamadığımız iddiası kipsel bir iddia olur.

Maymun temsillerini düşünceleri ayrıştırmada kullanamadığımız iddiası için öne sürülebilecek bir başka nedense bu temsilleri, maymunların ne düşündüğünü anlamak için kullanamayışımızdır. Bir varlığın ne düşündüğünü, eğer ona ait temsillerin bir temsiline sahip değilse, bilemeyiz; yani maymunların düşüncelerini ayrıştırmak için bu temsillerden yararlanamayız. Maymun temsillerini düşünceleri ayrıştırmada kullanamamızın nedeni bu ikinci nedense, o zaman burada iddia edilen temsilleri temsil etmenin düşünceleri temsil etmek için bir önkoşul olduğundan daha ziyade düşüncelerin atfedilebilir olmasının bir önkoşulu olduğudur. Böylece artık dikkatimizi düşüncenin düşünene bağlantısından, başka bir varlığa belli düşünceleri atfedebilecek konumda olan düşünene çeviriyoruz ve bir başka varlığa meşru bir biçimde neyin atfedilip neyin atfedilemeyeceğini soruyoruz. Aslında bu şekilde ileri sürülebilecek argümanların hepsi konuyu iskalamaya mahkumdur. Ne var ki, Dummett'ın kendisi de bu tür argümanları kullanır.

Bu türe örnek teşkil edecek ilk argüman belirlenmezlik argümanıdır. Dilsel olmayan bir varlığa düşünce atfettiğimizde, o düşünceyi atfetmek için kullandığımız her türlü kanıt başka bir sürü düşüncenin atfedilmesini de destekleyecektir. Bir tek düşünceyi, bir sürü başka alternatifin arasından çekip çıkaramayız. O nedenle, dilsel olmayan bir varlığa düşünce atfedildiğinde bu atıflar hep eksik belirlenmiş olacaktır.

Bir küçük çocuk ya da hayvanın istekleri ve inançlarının tabii ki bir içeriği vardır; ama neredeyse her durumda, bu içeriğe eşdeğer olmayan formülasyonlar çıkarılacaktır; küçük çocuğun ya da hayvanın davranışında, bir inanç ya da isteği belirleme biçimleri arasındaki ayrıma temel oluşturacak bir şey bulunmadığından, bu formülasyonlardan birini tercih etmek mümkün olmayacaktır (Dummett, 1993: 148).

Bu argümana göre, dilsel olmayan varlıkların düşünceleri olduğunu farz etsek bile hangi düşüncelere sahip olduklarını bilemeyiz. Daha zorlayıcı, benzer bir argüman ise zenginlik argümanıdır. Bu argümanda dil kullanıcılarının kavramlarının karmaşıklığına başvurulur. Dilsel olmayan varlıklara atfedebileceğimiz her düşünce, dille ifade edilebilen bir düşünce olur. Hal böyle olunca, her düşünce, dilsel olmayan bir varlık için fazla zengin olan kavramlar içerir. O nedenle, belirlenmezlik argümanının göstermeye çalıştığı gibi, sadece bu varlıkların hangi düşünceye sahip olduklarını bilmemekle kalmayız, aynı zamanda, ifade etme olasılığımız olan düşüncelerin hiçbiri aslında o varlıkların düşüncesi olamaz: “Dahası, çoğu durumda, küçük çocuğun ya da hayvanın sahip olamayacağı kavramlar atfedeceğinden, *her* formülasyon hatalı olacaktır.” (Dummett, 1993, 148).

Aşağıda Davidson bölümünde hemen hemen aynı argümanları tekrar göreceğimiz için, ama daha da önemlisi, bu argümanların Dummett’in öne sürdüğü en derin argümanlar olmadığına inandığım için, bu argümanları daha ayrıntılı biçimde tartışmayacağız.⁸ Bu argümanların en iyi ihtimalle gösterdiği, maymun-temsillerini ya da düşüncelerini *kullanmadığımızdır*. Ama onlardan *söz etme* olanağı halen mevcuttur. Dilsel olmayan varlıkların düşüncelerine erişimimiz, birbirimizin düşüncelerine erişimimizden tamamen farklı olabilir, ama bu durum dilsel olmayan varlıkların düşüncelerini bizimkilerden kökten farklı kılar mı? Kanımca, eğer Dummett temsilleri temsil etmenin temsillere sahip olmak için bir önkoşul olmadığını kabul ederse, maymun-temsillerinin bizim düşünce dediğimiz şeyden büyük ölçüde farklı bir şeyi temsil ettiğini kesin olarak gösteremez.⁹

⁸ Burada bütün dikkat çekmek istediğim, iki felsefecinin de bu argümanları kullandığı, fakat ikisinin de bu argümanları düşüncenin dile bağlılığı için temel argümanlar olarak görmediğidir. Ama yine de bu argümanların, onların her bölümün sonunda sunacağım temel argümanlarının etkisini azaltmak gibi olumsuz bir tesiri olmuştur.

⁹ Dummett’in dilsel olmayan varlıkların düşüncelerini ne olarak kabul ettiği konusu benim için net değil. Bazı yerlerde (1993: 148) ön-düşüncelerin, aracı bizim düşüncelerimizin aracı

1.5. 2. İtiraz: İnsan Durumu İçinden İtiraz

Dilsel olmayan varlıkların düşüncelerini insan düşüncelerinden ayırt etme problemini bir kenara bıraksak ve bilhassa insan düşüncesine odaklansak bile, “temsiller temsil edilebilmelidir” tezine karşı çıkılabilir. Bizim gibi doğal dilde düşünen, düşüncelerini ortak dilde temsil eden varlıklar için bile, bu temsillerin, ancak biz bu temsillerin kendilerini temsil edebildiğimizde mümkün olduğuna inanmak için bir neden yoktur.¹⁰

Diyelim ki araç tezine bağlı kaldık: Düşüncelere sahip olmak için onları temsil etmemiz gerekir ve bu durumda temsillerimiz, düşüncelerin kavramsal yapısını yansıtan bir sentaktik yapıya sahip olacaktır. Bununla birlikte, diyelim ki, Evans’ın genellik koşulu gibi bir ilkeyi de kabul ediyoruz: Belirli bir düşünceye sahip olmak, bu sentaktik yapıya dair bir farkındalık varsayar; yani bu düşüncenin sahip olduğumuz ya da olabileceğimiz diğer düşüncelerle ilişkisinden haberdar olmamız gerekir. Bir düşünceye sahip olmak bizi tutumlardan oluşan bir ağın içinde konumlandırır. Örneğin, belirli bir düşünceye sahip olduğumuzda başka bazı düşüncelere de inanırız, bazıları karşısında kafamız karışır, bazılarını gözden geçiririz ve yine bazılarını kabul etmeye daha meyilli oluruz. Bizim bu ağdaki konumumuzu sahip olduğumuz düşüncenin çıkarımsal ilişkileri belirler. Dolayısıyla, bu düşünceyi, o ilişkilerin bize erişilebilir olacağı şekilde temsil ediyor olmamız gerekir. Bu, temsillerimizin kendilerine özgü sentaktik yapıları vardır demeye eşdeğerdir. Öte yandan, bu, *bir temsilin yapısının farkında olarak* düşüncenin yapısının da farkında olduğumuz anlamına gelmez. Farkındalığın nesnesi düşüncenin yapısıdır, temsilin

olan doğal dilden tamamen farklı olduğu için, düşüncelerden tamamıyla farklı olduğunu savunur. Bu farkın ne olabileceği tam anlamıyla net olmasa da, Dummett ön-düşüncelerin bizim düşüncelerimizinkine benzer bir sentaktik yapıya sahip olmadıklarını savunuyor gibi görünmektedir. Ama başka yerlerde (1998: 125), ön-düşüncelerin, tıpkı bizim düşüncelerimizin kavramlardan oluşması gibi, ön-kavramlardan oluştuğunu dile getirir. Ben bunu ön-düşüncelerin benzer bir yapıya da sahip olduğu iddiası olarak kabul ediyorum. Ancak bu farklı metinlerde ortak, değişmeyen unsur şudur: Dummett’a göre ön-düşünceler zaruri olarak algısal düşüncelerdir, yani algılama bağlamından bağımsız iş göremezler. Fakat tabii ki algısal düşüncelerin diğer düşüncelerden bizim için de farklı olduğu iddia edebilir. O zaman bu, dilsel olmayan varlıkların düşünceleri olup olamayacağı üzerine değil, hangi düşüncelere sahip olabilecekleri üzerine bir tez olur.

¹⁰ Temsillerin temsil edilmeleri gerektiği tezine karşı bu şekilde itiraz etme olasılığını Peacocke’nin “Concepts Without Words” adlı çalışmasını okuduğumda gördüm. Ne kadarını bu yazıya yansıdığından emin değilim ama yine de beni bu argümana yönlendiren şeyi o yazıya borçluyum.

kendisi değildir; dolayısıyla temsillerin yapısı da değildir. Bu ihtimali anlamak zordur. Kendimizi doğal dil olmayan bir düşünce dilinin olasılığını düşünmeye zorladığımız zaman bile, dilsel birimlerin düşünceyi nasıl temsil ettiğini düşünerek başlamak ve sonradan, bir düşünce dilinin özelliklerinin neler olabileceğini saptamak için bu modelden soyutlamak cezbedici bir yöntemdir. “Bir temsilin semantik içeriğini kavramak için temsili temsil etmek gerekir” ilkesi, köklerini doğal dil modelinde bulan ilkelerden biridir. Fakat düşünce dilinin temsillerini doğal dilin temsillerinden ayırmayı ve bir önceki paragrafta özetlendiği gibi minimal bir düşünce dili anlayışına yoğunlaşmayı bir kere başardık mı, şimdiye kadar elde ettiğimiz için, düşünen için semantik içeriği erişilebilir kılan sentaktik temsillerin varlığı olduğunu görebiliriz. Henüz sentaktik temsilin düşünen için semantik içeriği nasıl erişilebilir hale getirdiği belirsizdir. Bu durumda sentaktik temsilin, sadece ve sadece düşünen sentaktik temsilin kendisinin farkında olduğunda, semantik içeriği erişilebilir kıldığına inanmak için *a priori* bir sebep bulunmadığını söyleyebiliriz.¹¹ Eğer böyleyse, düşüncelere sahip olmak için, bilincinde olduğumuz temsillere sahip olmak zorunda değildir.

Bir temsili *anlamanın* düşüncenin kavranışından önce geldiği durumlarda, düşünceyi kavrayışımız temsilin yapısını kavrayışımıza bağlı olabilir. Dilsel iletişimde durum böyledir. Siz bir şey söylediğinizde, bana dilsel bir birim sunulur. Eğer dili anlıyorsam, o birime bir anlam yükleyebilirim. Söylediğiniz şeyin içeriğini kavramam, verilen dilsel birimi semantik bir nesneye dönüştürmemi gerektirir. Bu dönüşüm en azından kısmen, o dilsel birimin sentaktik özellikleri sayesinde mümkündür. Bu nedenle, önce sentaktik bir nesneyi fark edip, ardından onu semantik bir nesneye çeviririm. Bir önceki paragrafta çürütmeye çalıştığım model buydu. Eğer düşünce dili doğal dil gibi işliyorsa, başka bir deyişle, eğer düşünce dili düşüncenin kavramsal yapısını yansıtan semantik nesnelere haline gelmek için yorumlanmaya ihtiyaç duyan sentaktik olarak yapılanmış birimlerin bir toplamıysa, o zaman temsilin sentaktik yapısının bilincinde olmak, düşüncelere sahip olmak için bir gereklilik olur. Fakat bu modelden vaz-

¹¹ Bu erişimin başka türlü nasıl mümkün olabileceği sorusu açık kalıyor. Alternatif bir model sunmuyorum.

geçtiğiniz anda, bir düşünceye sahip olmak için bir temsili *anlamak* gerekmez.¹² Düşünceyi kavradığım için, sentaktik olarak yapılanmış bir temsiline sahip olmam gerekir. Ancak bu temsilin kendisinin farkında olmam gerektiğini, ya da bu temsilin kavrayışa önyak olan dilsel temsil olması gerektiğini düşünmek için bir neden yok; insanlar söz konusu olduğunda, düşünce dilinin düşünenin ana dili olması muhtemelse de.¹³

Bu örnekte, dilsel birimin anlamını anlamam düşünceyi anlamam için yeterlidir; ancak anlayışımı teşkil etmez. Düşünceyi kavrayışım, her zaman olduğu gibi, düşüncenin yapısını kavrayışımdan ibarettir, ama söz konusu durumda, dilsel bir birimin yapısının kavranmasıyla başlayan bir sürecin sonucudur. Üstelik bazı düşünceler için düşünceyi kavramamızın tek yolu bu da olabilir. Sembollerle düşünmek için onları kendimize düşüncenin temsilleri olarak temsil etmemiz gerekse bile, bu ikinci dereceden temsiller düşünceyi teşkil etmezler. Sonuç olarak, düşünceyi temsil etmek için temsillerin temsil edilmeleri gerekmez. Bir bakıma, Dummett'ı belirli bir düşünme biçimini tüm düşünme durumlarına genellemele itham edebiliriz.

Bu akıl yürütme bize gösteriyor ki, temsilleri temsil etmenin temsil etmeyi oluşturan bir unsur olduğuna inanmamız için henüz bize sunulan bir neden yoktur. Kendi temsillerini temsil edebilen varlıklar, yani bilincinde olabildikleri bir araca sahip olan varlıklar için bile, o araçta temsil edilebilirliği mümkün kılanın neden bu bilinç olması gerektiği henüz açıklanmamıştır.

1.6. Dummett'in Yanıtı: Nesnellik Argümanı

Bu bölümün en başında (1a), araç tezini sunmadan önce, düşüncenin ne olduğuna ilişkin çok önemli iki varsayımda bulunmuştuk:

¹² Çok benzer bir argüman için bkz. Davies, 1992: 237.

¹³ Düşünce dilini doğal dilden, en azından düşüncede ayırmanın bir başka avantajı, doğal dilin düşüncenin yapısını yansıtması gerektiğinin görülmesidir. Davies bu görüşü "Tacit Knowledge, and the Structure of Thought and Language" yazısında savunuyor. Davies dilsel yapının düşüncenin yapısını yansıtması gerektiği düşüncesine, birbirimize yaptığımız düşünce atıflarının çoğu zaman böyle bir düzenliliği var sayması nedeniyle kapıldığımızı iddia eder (bkz. s.155). Radikal yorum böyle bir varsayım olmadan zor olacaktır. Onunla hemfikirim. Ama aynı zamanda, ironik bir biçimde, tam da dilsel birimlerin anlamlarını yorum yoluyla kazandıkları fikrinin, dilsel yapının ille de düşüncenin yapısını yansıtması gerektiği ihtimaline işaret ettiğine inanıyorum. Yorum ihtiyacı düşünceyle dil arasında belli bir boşluk yaratmaktadır.

- (1) Düşünceler nesnelidir, yani, doğruluk değerleri kavranmalarından bağımsızdır.
- (2) Düşünceler anlam alanındadır (üçüncü alan), yani onlar ne düşünenin zihninde ne de fiziksel alandadır.

Dolayısıyla, araç tezinden, olası bir düşünenin üçüncü alandaki o şeylerle ilişkisi üzerine bir tez olarak bahsettik. Bu yüzden, bir düşüncenin ne olduğunu ve düşüncelerin nesnel olduğunu sorgusuz kabul ettik. Tabii ki, nesnellüğün düşüncelerin özniteliği olduğu ve bu nedenle araştırmanın konusunu düşünceler olarak belirlediğimizde, nesnelliklerinin zaten verili olduğu söylenebilir. Bu doğrudur; fakat düşüncelerin nesnel olduğunu haklı olarak varsaysak da bu nesnellüğün kaynağı henüz belli değildir. İkinci varsayımda, üçüncü alanın ne olmadığını belirtiyoruz sadece. Bu durumda “düşünceler üçüncü alandadır” ifadesi, düşüncelerin zihinsel ya da fiziksel varlıklar olmadığını söylemenin kestirme bir yoludur. Bu haliyle, ikinci varsayım düşüncelerin nesnellüğünün kaynağı hakkında hiçbir şey söylemez.

Frege'ye göre, anlam alanının öğeleri kendi kendilerine mevcut olan nesnelere, yani varlıkları başka hiçbir şeye bağlı olmayan nesnelere. Dummett'a göre, Frege anlamları, nesnelliklerinin hesabını vermek için nesneleştirmiştir. Dummett bu tutuma iki nedenle karşı çıkar. Birincisi, ona göre Frege'nin sistemi düşüncelerin nesnelligi hakkında daha iyi bir açıklama yapabileceğimiz kaynaklara sahiptir. İkincisi, bu Platoncu ontolojinin Frege'nin anlam teorisinde tutarsızlıklara yol açtığına inanır.¹⁴

Dummett'a göre Frege, düşünceleri nesne yerine koyarak nesnelliklerine açıklama getirmek zorunda kalır çünkü düşüncelerin doğruluk değerinin zaman içinde değişmediği gerçeğini izah etmenin başka bir yolunu bulamamıştır. Frege'ye göre, Dünya yuvarlaktır düşüncesini kavrayabilecek varlıklar olmadan önce de Dünya yuvarlaktı; ve bu gerçeğin, zamandan bağımsız bir şey olduğuyula açıklanması gerekir. Bu yüzden Frege, düşüncelerin zamansız doğruluk değerleri olduğu gerçeğinden düşüncelerin nesnellliğini çıkarır. Dummett'a göre burada iki hata vardır: Birincisi düşüncenin ne olduğundan düşünceyi doğru yapan şeyi ayırt etmemesi,

¹⁴ Dummett'in Frege yorumu ve Frege'nin anlam kuramı bu yazının kapsamının dışındadır. Dummett'in Frege ile ilgili görüşlerinden, sadece, düşüncelerin nesnelligi hakkında Dummett'in kendi görüşlerinin ne olduğunu anlamak için söz edeceğim.

ikincisi ise Frege'nin *öznel olmak* ve *kendi başına var olan bir nesne olmak* yanlış ikilemine inanmasıdır.¹⁵Dummett bizi, Frege'nin çıkarımını onun psikolojizme karşı sert eleştirisi bağlamında görmeye davet eder. Dummett'a göre, Frege için temel anlam kavramı *bir nesnenin verilmiş biçimidir*. Frege aynı zamanda, kendi başına var olan nesnelere dışında her şeyin psikolojizme düşme riski olduğuna inandığı için, anlamların da nesne olduklarını iddia etmiştir. Öznelerarasılık, Frege'nin elde etmek istediği nesnellik türü için olası bir seçenek değildir: "...Frege bir özneye özel olanla bütün öznelerden bağımsız olan arasında öznelerarası bir kategori kabul etmez." (Dummett, 1991: 117).

Dummett'in yapmak istediği, Frege'ye atfettiği temel anlam kavramını sabit tutup düşüncelerin nesnelliklerini, onları kendi başına var olan nesnelere haline getirmeden açıklamanın bir yolunu bulmaktır. Savım o ki, Dummett düşüncenin aracını sadece düşünceleri temsil etmenin bir aracı olarak değil, aynı zamanda bu araçla temsil edilen şeylerin nesnellüğünün kaynağı olarak görür.

Yani kabaca ifade etmek gerekirse, düşünceler nesnedir çünkü araç nesnedir. Düşüncelere uygulanan nesnellik kavramı, başlangıçtan beri kullandığımız kavramdır: Düşüncelerin, kavranmış olmalarından bağımsız olarak doğruluk değerleri vardır. Öte yandan, araca uygulanan nesnellik kavramı *öznelerarasılıktır*. Bu araç düşünceleri temsil etmenin ortak bir yoludur; yani, farklı kişiler düşüncelerini temsil etmek için aynı aracı kullanırlar. Burada "öznelerarasılığın" iki farklı anlamını birbirinden ayırmak çok önemlidir. Bu anlamlardan biri, bütün düşünenlerin bir şekilde aynı ya da yeterince benzer bir düşünce dilini paylaştığına dair sadece olumsal bir gerçek olan rastlantısal ya da salt öznelerarasılık. Frege'nin kaçındığı bu tip öznelerarasılıktır. Düşüncelerin zorunlu nesnellığı, aracın rastlantısal öznelerarasılığıyla açıklanamaz.

İnanişaya dayalı olduğu için, bu, kabul edilemez bir öznelerarası tasavvurdur ve Frege'nin neden bütünüyle nesnel dışında herhangi bir öznelerarası kategori tanımayı reddettiğini açıklayabilir; çünkü öznel, içsel zihinsel işlemler-

¹⁵ Dummett aynı zamanda Frege'nin cümlelerin değil düşüncelerin doğruluk değeri taşıdıkları konusunda ısrar etmekle yanlış olduğunu düşünmektedir. Oysa ki, kendisinin de kabul ettiği gibi, benim yazımın geri kalanında Dummett'a atfettiklerime katılmak için düşüncelerin doğruluk değeri taşıdıklarını inkar etmeye gerek yoktur. Bu nedenle burada bu konunun üzerinde durmuyorum.

de benzerliğe inanışı gerektiren bir anlayış, düşüncelerin iletilebilirliğiyle çelişmektedir (Dummett, 1998: 143).

O nedenle, aracın öznelarasılığı için daha kuvvetli bir kavrama ihtiyacımız vardır. Tesadüfi olmadan öznelarası olduğunu düşünebileceğimiz tek araç, görüşe açık olan ya da en azından açık hale getirilebilecek bir araçtır.¹⁶ Bu durum mevcut tartışmada, doğal dilin şimdiye kadar üzerinde durmadığımız önemli bir rolünü ortaya çıkarmaktadır. Doğal dil bir iletişim aracıdır ve bir iletişim aracı olduğundan zorunlu olarak öznelarasıdır; çünkü aksi takdirde neden başarıyla iletişim kurabildiğimizi açıklayamayız.

Anlamaların bilincin içerikleri olmadığı tezi, zihinsel olmayan, ama alışlageldiği üzere fiziksel de olmayan ve yine de herkesçe erişilebilir olan nesnel bir şeyden oluşmalarını gerektiriyordu: Üçüncü alan efsanesi bir kere gözden çıkarıldı mı, anlamları oluşturanların ortak dil sosyal yapısı olduğunu söylemekten daha doğal ne olabilir? (Dummett, 1991: 226).

Çünkü eğer başlangıçtaki adım kabul edilirse –düşüncelerin ve onların bileşenlerinin zihinden çıkarılması- zaten Frege'nin özel anlamlar üzerine daha ayrıntılı tanımlarıyla pek uyumlu olmadığını gördüğümüz bu ontolojik mitolojiden memnun olunmayabilir. Bu düşüncede birinin, bireysel öznenin kavradığı ve kabul ya da reddedebileceği düşünceleri içerecek, mitolojik değil ama objektif ve bireysel zihnin dışında bir şey bulmak için etrafına bakınması gerekir. Onu ortak bir dil olgusundan daha iyi nerede bulabilir? Düşüncelerin erişilebilirliği, o halde, dilsel ifade yetisinde; nesnellikleri ve içsel zihinsel işlemlerden bağımsızlıkları ise, dilsel topluluğun doğru kullanım standartları ve önerme doğruluğu ölçütlerindeki mutabakatıyla düzenlenmiş dil konuşma *ortak* eyleminde yatmaktadır (Dummett, 1998: 25).¹⁷

¹⁶ Alexander George "Remarks on Conveyability of Thought" adlı yazısında, Dummett'in "anlam iletilebilir" diyerek kastettiği şeyin dört farklı biçimde anlaşılacağını belirtir. Ufak değişikliklerle aynı kategoriler düşünce dili için uyarlanabilir ve aracın öznelarası olduğu savının nasıl anlaşılması gerektiği sorulabilir. Bu kategorilerden biri *paylaşılabilirlik*dir. Bir araç, eğer düşüncelerini temsil etmek için birden fazla düşünen kişi tarafından kullanılabilirse paylaşılabilir. Bu işe yaramaz. Dummett'in aklındaki paylaşılabilirlikten daha güçlü bir şey gibi görünüyor. Benim burada Dummett'a affettiğim, George'un *anlamın ayırtedilebilirliği* diye adlandırdığı kategoriye benziyor: eğer iki düşünen farklı düşünce dilleri kullanıyorsa, o zaman bunun tespit edilmesi mümkündür.

¹⁷ Dummett'in düşüncesinde Frege'nin üçüncü alanına alternatif olarak dil, sabit bir temadır. Bu görüşün daha eski bir anlatımı için bkz. Dummett, 1981: 154.

Dummett dilin kod olarak anlaşılmasına karşı çıktığı zaman, dilin bir iletişim aracı olarak rolünden ziyade bir düşünce aracı olarak rolünü vur-guluyordu. İddiası, dilin kendisinin düşüncenin aracı olması nedeniyle herhangi bir kalıntı bırakmadan düşünceleri iletmek için kullanılabileceği şeklindeydi. Şimdi de dilin aynı zamanda bir iletişim aracı olduğu için düşüncenin aracı olduğunu görüyoruz, çünkü yalnızca bir iletişim aracının zorunlu olarak öznelarası olduğu iddia edilebilir ve bu nedenle sadece böyle bir araç temsil ettiği şeyin nesnelliğinin kaynağı olabilir. Bu bir nevi, düşüncenin aracının düşüncenin nesnelliğinin kaynağı olduğunu iddia etmek, insanın bir düşünce aracına sahip olmasının bu araç onun için aynı zamanda bir iletişim aracı değilse mümkün olamayacağını (ve bunun ters-yönünü de) iddia etmektir. Yani Dummett'in görüşü şöyle özetlenebilir: Düşüncenin, varlığı, nesneliği, kavranabilirliği ve iletilebilirliğinin hepsi-nin birden bağlı olduğu bir araca ihtiyacı vardır. Düşünen bir kişi bir aracı sadece o aracın bilincinde ise bir iletişim aracı olarak kullanabilir. Öyle görünüyor ki bütün bu koşulları sadece doğal dil sağlayabilir.

Yukarıda maymun temsilleriyle ilgili bir düşünce deneyi yapmıştık. Şimdi orada yanlış olan şeyi dile getirebilecek durumdayız: Maymun tem-silleri düşünce deneyi, düşüncelerin nesneliği için aracının aleniliğine başvurmayan bir tanım varsaymaktadır. Maymun temsilleri şahsidir. Onlar iletişim araçları değildir; bu nedenle, en fazla tesadüfen öznelarası olabi-lirler. Dolayısıyla, bu temsiller düşüncelerin nesnelliğinin kaynağı olamaz-lar. Ayrıca, *maymunların o temsilleri temsil edecek beyin güçleri vardır ama temsil etmezler* koşulu da argümanı kurtarmaz çünkü maymunlar o temsille-ri kendilerine temsil etmedikçe iletişim için kullanamazlar. Ve iletişim işlevi olmaksızın, maymun temsilleri istenen anlamda öznelarası olamaz-lar. O yüzden, temsiller temsil edilebilmelidir iddiası sadece düşünen kişinin temsillerini temsil etme yeteneğine sahip olduğu anlamına gelmez; en azından birkaç temsili bilfiil temsil etmesi gerekir.

Diğer yandan, temsiller temsil edilebilmelidir iddiası, düşünenin temsilleri temsil ederek düşünceleri temsil ettiği anlamında değildir. Daha çok, o temsilleri temsil ederek, onları iletişim için kullanır ve iletişim o temsillerce temsil edilen nesnel içerikleri mümkün kılar.

Dummett'in kod kuramına getirdiği eleştiri ve düşüncenin dili tezi şu şekilde birleştirilebilir. Dilin iki vazgeçilmez işlevi vardır: düşüncelerin

temsili ve düşüncelerin iletilmesi. Bu iki işlevi birbirinden ayıran ve birini yapabilen diğerini yapamayan bir araç varsayan bir yaklaşım ne düşünceye ne dile dair tatminkâr bir açıklama sunabilir. Dili kod olarak gören anlayışın kusuru, dili yalnızca bir iletişim aracı olarak addetmesidir. Benzer şekilde, belki iletişim aracı olan belki olmayan bir düşünce aracını göz önüne almak da bu iki işlevi birbirinden ayırma hatasına düşmektir. Düşüncenin aracı aynı zamanda bir iletişim aracı değilse, o araçla temsil edilen içeriklerin nesnellliğini açıklayamaz. Aracın iki işlevini birleştirdiğimiz anda, öncelik teziyle araç tezi arasındaki ayrım ortadan kalkar. Bu nedenle Dummett öncelik tezini araç tezinden ayırt edemez.

2. Davidson'ın Argümanı

Şimdi aynı, düşünce dile bağlıdır iddiası için Davidson'ın argümanını inceleyeceğiz. Girişte belirttiğim gibi, Davidson'a gelince terimleri değiştirmemiz gerekiyor. Davidson düşünce ya da anlam yerine, inançlardan söz ediyor. Davidson'a göre, farklı önermesel tutumlar içinde, inanç en temel olanıdır çünkü ona göre, her önermesel tutum inanç tutumunu varsayar: "...İnanç her tip düşünce için esastır." (Davidson, 1975: 156). Bu nedenle düşünceyi incelemek için doğru yer inançtır. Bundan sonraki bölümde, bu konuda Dummett'la ilgili söylediklerimle ilişkilendirmek açısından eğer sizin için daha kolay olacaksa, "inanç" gördüğünüz yere "düşünce" koyabilirsiniz.

Dilsel temsiller ve onları belirleyen sentaktik kuralların bir bütünü olarak dilden değil, konuşmadan bahsedeceğiz. Davidson dilin sağladığı temsillerin değil, daha çok dilsel etkileşimin, yani konuşmanın sağladığı kavramların üzerinde durur. Davidson'ın bu yeni terminolojide göstermeye çalıştığı, *inancın konuşmaya bağlı olduğudur*. Bunu daha da belirli bir hale getirebiliriz. Her söz ediminin iki tarafı vardır: konuşan tarafı ve dinleyen tarafı. Kendi ana dilimizde ya da başka bir dilde herhangi bir konuşmacıyı dinlemek, konuşanın sözlerinin yorumlanmasını gerektirir (Bkz. Davidson, 1985). Davidson'a göre, yorum ya da dinleyen bakış açısı esastır. Hedeflediği sonucu şöyle ifade edebiliriz: *Bir inanca sahip olmak başkalarının konuşmalarının yorumcusu olmayı gerektirir*.

Bu şekilde konuştuğunda bu sonuca giden bir argüman, aynı zamanda sadece bir dile sahip olan varlıkların inançlara, arzulara, düşüncelere sahip

olabileceğini de göstermektedir. Yani bu argümanın dilsel olmayan varlıkların inançları olamaz iddiasının gerekçelendirilmesi olduğu ortaya çıkar. Tam da bu sebeple bu argüman hararetli tartışmalara yol açmıştır. Davidson'ın dil konuşanlara özel olan şeyi, konuşmayan canlılarda eksik olandan yola çıkarak savunmak zorunda hissetmesi şaşırtıcı değildir.

Belli bazı türlerin rasyonel olup olmadığı (önermesel tutumları olup olmadığı) sorusunu tartışmayacağıma söz vermiştim, ancak düşüncenin doğasına dair pek çok tartışma, geleneksel olarak, insan olmayan hayvanların zihinsel kapasitelerini merkez aldığı için, hayvanların marifetleri ve becerileri üzerine konuştuğum izlenimini vermemek mümkün olmayacak (Davidson, 1985: 474).

Bu yüzden Norman Malcolm'un köpeğinden söz etmeden olmaz (Bkz. Malcolm, 1972). Diyelim ki camdan dışarı bakıyorsunuz ve bir köpeğin bir kediyi kovaladığını görüyorsunuz. Kedi belirli bir ağacın etrafında gözden kaybolur ve köpek o ağaca havlamaya başlar. Köpeğe kedinin o ağaçta olduğu inancını atfedebilir miyiz? Davidson'a göre "hayır" demenin üç yolu vardır: semantik içlemsellik argümanı, zenginlik argümanı ve nesnellik argümanı. Yalnızca biri, yani nesnellik argümanı, bizi sonuca götürür. Diğer iki argüman sadece nesnellik argümanı olduğu zaman işe yarar. Yine de bu ana argüman literatürde diğer ikisinin gölgesinde kalmıştır; bu yüzden onlarla başlamak yerinde olur.

2.1. Semantik İçlemsellik Argümanı

Diyelim ki Süpermen'in uçabildiğine inanıyorum; yani, Süpermen uçabilir iddiasını doğru kabul ediyorum. 'Süpermen' ve 'Clark Kent' aynı nesneye işaret ettiği için, eğer 'Süpermen uçabilir' doğruysa 'Clark Kent uçabilir' de doğrudur. Ancak, Süpermen'in uçtuğuna inanıyorum diye Clark Kent'in uçtuğuna inandığım sonucunu çıkaramayız. Süpermen'in uçabildiğine ve eş zamanlı olarak Clark Kent'in uçamadığına inanmakta hiçbir sorun yoktur. Bu olguya 'semantik içlemsellik' (semantic intensionality) ya da 'semantik geçirimsizlik' (semantic opacity) adı verilir.

Malcolm'un köpeğine belirli bir inanç atfettiğimizde semantik içlemsellik gösteren bir cümle sarf etmiş oluyoruz. Fakat bir köpek söz konusu olduğunda içlemselliğe bir anlam verebilir miyiz? Örneğin aşağıdakilerden hangisi köpeğin inancının doğru bir ifadesidir?

- (1) Kedi o ağacın üstünde.
- (2) Kedi, büyük kahverengi şeyin üstünde.
- (3) Hareket eden siyah şey, kahverengi büyük şeyin üstünde, vb.

Eğer semantik içlemsellik bizim köpeğe atfettiğimiz inançlar için de geçerliyse, yukarıdaki alternatiflerden bazılarının yanlış bazılarının doğru olması durumunu kavrayabilmeliyiz.

Davidson köpek söz konusu olduğunda semantik içlemselliğin bir anlamı olmadığını savunur. Dil konuşanların durumunda ise, onların genel inanç ağlarıyla ilgili yeterince veriye sahibizdir ki böylece belli bir veriyi hangi tanımlamayla işlediklerini bilebiliriz. Bizim örneğimizde veri kedinin davranışının algılanmasıdır. Ama konuşma özelliği olmayan hayvanlar söz konusu olduğunda, inançlarını oluşturabilecek farklı tanımlamaları birbirinden ayırmamızın bir yolu yoktur. Bu nedenle, tek tek inanç atıflarımızın hiçbiri gerekçelendirilemez.

2.2. Zenginlik Argümanı

Bu argüman yukarıdakiyle yakından ilgilidir ve Davidson bu argümanı ayrıca ifade etmez. Hem “Thought and Talk”da hem de “Rational Animals”da bu argümanlar büyük ölçüde birleşiktir; fakat birbirinden farklıdır. İçlemsellik argümanına göre, dilsiz bir varlığa belirli bir inancı atfetmemiz mümkün değildir; çünkü olası farklı inanç atıfları arasında bir ayırım yapamayız. O yüzden, önermesel tutumlarının karakteristik bir özelliği olan içlemselliği anlamlandıramayız. Öte yandan, zenginlik argümanı bizim farklı seçenekler arasında karar veremememizden kaynaklanmaz. Daha ziyade, bu argümana göre belirli bir inanç atfettiğimiz zaman, bu atıf varlığın halihazırda birçok inanca sahip olduğunu varsayar. Sorun şu ki, bu inançlar paketi içinde, ne kadar basitçe ifade edersek edelim, konuşmayan bir varlığa atfetmeye hazır olmadığımız inançlar olacaktır. Her inanç başka inançlardan oluşan bir paketle gelir ve böyle herhangi bir paket dilsiz bir varlığın sahip olamayacağı kadar zengindir. Dilsel olmayan bir varlığa inanç atfetmek için kullanmak isteyeceğimiz her kavram, ancak bu varlığın o kavramı içeren başka birçok inancı varsa sahip olabileceği bir kavramdır. Olası bir inanç kümesini derinlemesine düşündüğümüzde, kullanmak isteyeceğimiz her kavram böyle bir varlığın sahip olabilmesi için fazla zengin olacaktır. Yani o varlığın bir inancı olduğuna inansak bile bunu ifade edemediğimizi görürüz. “Bu nedenle, insan felsefe yaparken,

eninde sonunda sadece anlamsız bir ses çıkarmak istediği bir noktaya gelir (Wittgenstein, 2001: par. 261).

İçlemsellik ve zenginlik argümanları farklı argümanlar olsa da sonuçları bizim diğer varlıkların inançlarıyla ilgili neyi bilebileceğimizle ilgilidir. Davidson buraya kadar dilsel olmayan varlıkların inançları olup olamayacağı hakkında bir şey söylemedi. Argümanları en fazla, o varlıkların inançlarının, dil konuşanlar için mevcut olan tanımlarla ifade edilmemesi gerektiğini ya da bizim bu atıfları gerçek manada almamamız gerektiğini gösteriyor. Bu atıflar sadece bizim hayvanların inançlarına üç aşağı beş yukarı gönderme yapma yöntemimizdir.

İçlemsellik ve zenginlik argümanlarının gösterdiği tek şey, bizim diğer varlıkları yorumlama yeteneğimizin ve yaptığımız yorumların sınırlarıdır. Buna dayanarak, yorumlanacak bir şey olmadığını söylemek aceleci olmaz mı? Bu en kaba haliyle insanmerkezcilik değil midir? İnanç sadece insanların kullanabildiği yöntemlerle ifade edilebilirse, yani sadece *biz* onları yorumlayabilirsek mi mümkündür?

Bu argümanların tek başına dilsiz canlıların önermesel tutumları olabilir görüşünü çürütmediği doğrudur ve Davidson bunun farkındadır:

Eğer bu koşullarda arzu, inanç ya da diğer tavırları atfetmekte ısrar ederse, bizim atıflarımız ve neticedeki eylem izahları önemli ölçüde eksiklerle dolu olacaktır; şöyle ki, mevcut veriye bağlı olarak, birçok alternatif izah seçeneği eşit biçimde haklı çıkacaktır. Belki dilsiz varlıklara düşünce atfedilmesine karşı söyleyebileceğimiz tek şey budur; ama ben pek öyle sanmıyorum (Davidson, 1975: 169).

Buraya kadar, içlemsellik testinin dilsiz varlıklar söz konusu olduğunda şaibeli uygulanabilirliğine ve eğer düşünce mevcutsa, zengin bir genel (ve doğru) inanç stoku olması koşuluna dikkat çektim. Bu değerlendirmeler dili işaret eder ama dilin düşünce için zorunlu olduğunu göstermezler. Yine de bu değerlendirmelerin ima ettiği tek şey dil olmadan muhtemelen düşüncenin de olamayacağıdır (Davidson, 1985: 477).

Bunun nedeni içlemsellik ya da zenginlik argümanının kötü argümanlar olması değildir; daha ziyade, yorumun kendisiyle ilgili hiçbir şey söylememeleridir. Yorumu, dilsel ya da dilsel olmayan davranışlarla iletilen bir içeriğin deşifre edilmesi işlemi olarak anlamak cazip gelmektedir.

Dilin kod olduğu anlayışına bariz benzerliği nedeniyle bu yaklaşımı “kod anlayışında yorum” olarak adlandıralım. Eğer yorumun tek işlevi bir kodu çözmekse, insan merak ediyor, neden kodu çözmeye yeteneğine sahip olmamız çözülecek bir kod olmadığı anlamına gelsin? Demek ki içlemsellik ve zenginlik argümanlarının, kod anlayışında yoruma karşı bir anlayışla desteklenmesi gerekir. Daha açık seçik söylemek gerekirse, *yorum önermesel tutumları mümkün kılan şeydir* diyebilmemiz gerekir. İşte tam da bu, yukarıda (2. Davidson’ın Argümanı), Davidson’ın savunduğunu iddia ettiğim şeydir: *Bir inanca sahip olmak başkalarının konuşmalarının yorumcusu olmayı gerektirir.*

2.3. Davidson’ın Temel Argümanı: Nesnellik Argümanı

Şu ana kadar düşüncenin dile bağlı olduğu sonucunu verecek bir argüman görmedik; ama en azından inancı sadece içinde yerleşik olduğu bir inanç ağı bağlamında düşünebileceğimize ikna olmuşuzdur.¹⁸ Davidson’ın temel argümanında, ki ben *nesnellik argümanı* diye adlandıracam, iki öncül vardır. İnancın her türlü önermesel tutumda esas olduğu yardımcı önermesini de eklediğimizde, argüman şu biçimi alır:

Yardımcı önerme: Birinin önermesel tutuma sahip olması için inançlarının olması gerekir.

Öncül 1: Bir inanca sahip olmak için inanç kavramına sahip olmak gerekir.

Öncül 2: Birinin inanç kavramına sahip olması için dili olması gerekir.

Bu nedenle: Sadece dili olan varlıklar önermesel tutumlara sahip olabilirler (Davidson, 1985: 478).

Yukarıda ileri sürdüğüm gibi, yalnızca nesnellik argümanı, düşüncenin dilden bağımsızlığına karşı belirleyici bir argümandır. Bu temel argüman 1975’de “Thought and Talk”da ve ayrıca, Davidson’ın 1999 tarihli fikri biyografisinde sunulmuştur (Bkz. Davidson, 1975: 170 ve 1999a: 65-6). Dolayısıyla, nesnellik argümanının Davidson’ın olgunluk döneminin daimi bir teması olduğunu görüyoruz. Davidson’ın düşüncenin dile bağlılığını savunmasını eleştirenlerin, genelde semantik içlemsellik ve zenginlik ar-

¹⁸ Çıkarımsal bir ağıın düğümleri olan inançların oluşturduğu bu kümeler sabit değildir. Aynı inanca sahip iki farklı inanan, arka planda farklı inanç kümelerine sahip olabilir. Ne var ki, bu olası inanç kümesi üzerinde hiçbir koşul olmadığı anlamına gelmez. Böyle bir küme, çoğunlukla doğru ve çoğunlukla tutarlı bir inanç kümesi olmalıdır. Bkz. Davidson, 1982: 475.

gümanlarını hedef aldıklarını daha önce söyledim. Ancak literatür Davidson'ın temel argümanı karşısında tamamen sessiz de kalmamıştır. Kolayca tahmin edilebileceği gibi 1. Öncül epey eleştirilmiştir.

Bu yazının geri kalan kısmında, Davidson'ın "inanç kavramı" ile ne demek istediği üzerinde duracağız; fakat Öncül 1'in neden zayıf durduğunu göstermek için inanç kavramının nitelendirmelerinden biriyle başlayalım. Davidson'a göre *inanç kavramına sahip olmak için inançlarla ilgili bir inanca sahip olmak* hem gerekli hem de yeterlidir. O nedenle öncül şu şekilde yeniden yazılabilir:

Öncül 1': Bir inanca sahip olmak için inançlarla ilgili inançlara sahip olmak zorunludur.

Yani, inançlara sahip olmak için kişinin ikinci dereceden inançlara sahip olması gerekir. Bu *ilk bakışta* mantıklı gelmez. Dummett'dan söz ederken, mantıksız görünen başka bir hamleden söz etmiştim, temsillere sahip olmak için kişinin temsillerin temsillerine sahip olması gerektiğinden. Ben bu iki hamleyi çok benzer buluyorum. Benzer bulduğum şey, Davidson'ın da Dummett'in de belirli bir x'i diğerlerinden ayrıştırmak, belirli bir x'e sahip olmak ya da belirli bir x atfetmek için ikinci dereceden bir x'in mevcudiyetine başvurusudur. Dummett düşünceleri ayrıştırmak için ikinci-dereceden temsillere, Davidson ise başka bir varlığa birinci derece inançlar atfetmek için ikinci-dereceden inançların varlığına başvurur. Böyle bir hamlenin akla yatkın olmadığı haklı olarak söylenebilir. Neticede, daha basit bir şeye sahip olmak için neden çok daha karmaşık bir şeye de sahip olmak gerekli olsun ki?

Öncül 1'i sorgulamanın bir yolu inançların iki farklı türü olduğunu savunmaktır. Bu türlerden biri, inananın gerçekten inançlarla ilgili inançlara sahip olmasını gerektirir. Ama daha ilkel bir inanç türü vardır ki inananın o ikinci dereceden inançlara sahip olmasını gerektirmez ve insan olmayan varlıkların sahip olabileceği inanç türü tam da budur. Bir varlık, herhangi bir düşünceyi asla başka bir düşüncenin nesnesi yapmadan da düşüncelere sahip olabilir. Ya da başka türlü anlatmak gerekirse, bu varlık kendi tutumlarıyla ilgili hiçbir tutumu olmadan önermesel tutumlara sahip olabilir. Kendini değerlendiren bir bakış açısı eleştirel düşünce için bir koşuldur ama genel olarak düşünme için değildir. İnsan olmayan varlıkların

karmaşık davranışlarına¹⁹ dikkat çekilmesi ve bu davranışları anlamlandırmak için o varlıklara inanç atfetmenin kaçınılmazlığıyla ilgili sezgilerimize başvurulması, ilkel inançların varlığından yola çıkan itirazı²⁰ destekler. Kimse bu varlıklara ikinci derece inançlar atfedecek kadar ileri gitmeye hazır olmadığından, ikinci derece inançların birinci derece inançlara sahip olmak için zorunlu olmadığı sonucuna varılabilir. Neden “Bu kırmızıdır” gibi bir inanca sahip olmak, bir inanç kavramı gerektirecek kadar zahmetli olmalı ki?

İki farklı türde inanç olduğu yönündeki bu itirazın ardındaki ana fikir kavramların iki farklı türde olduğudur. Kavramların bir türü, edinilmeleri kavramlara sahip olmaya dair farkındalık gerektirmeyecek kadar basittir. İşte bu Davidson’ın sorguladığı görüştür. Bir kavrama sahip olmak onu uygulayacak kabiliyete sahip olmaktır. Bir kavramın her uygulanışı onun kapsamı içinde olan ya da olmayan bir şeyle ilgili bir hüküm vermeyi gerektirir. Böyle bir hükmü vermek için, kişinin doğru ile yanlış ayırt etmesi gerekir. Bu nedenle, Davidson her kavramın, doğru ile yanlış ayırımının bilincinde olmak anlamında, doğruluk kavramını varsayması gerektiğini savunur. Artık Öncül 1 ile ilgili şu sorunun sorulması yerinde olacaktır: *İkinci dereceden bir inanca sahip olamayan bir varlığın bir doğruluk kavramı olması mümkün müdür?*

Bu kritik kesişme noktasında nesnellik kavramı devreye girer. Doğru ile yanlış arasındaki ayırım sadece bir nesnellik kavramının varlığında anlamlı olur; yani bir şeyin bir varlığın ona yönelik tutumlarından bağımsız olduğu durumda. Eğer bu türden bir nesnellik kavramımız ya da nesnel ile öznel arasında bir ayırımımız yoksa, hata kavramına anlam veremeyiz. Bir şeyin bizden bağımsız olması düşüncesi, nesnel gerçeklik kavramından başka bir şey değildir. Artık soru şundan ibarettir: *bir varlık nesnel gerçeklik kavramına nasıl sahip olabilir?*

Davidson’a göre, ne bir dış gerçekliğin varlığı ne de bir varlığın o gerçeklikle etkileşimi, nesnellik kavramını temin etmek için yeterlidir çünkü bu koşullar bir hata algısına yol açmaya yeterli olmazlar. Bir varlık, hata

¹⁹ “Karmaşık eylemleri” demek cazip gelse de bu inançların varlığını peşinen varsaymak, soruyu yadsımak, yani ispatlamaya çalıştığımız şeyi doğru kabul etmek olurdu.

²⁰ İlkel inançların varlığını desteklemek için karşılaştığımız tek strateji budur. Başkaları da olabilir.

kavramına sahip olmadan, çevresiyle etkileşim içine girebilir, hatta çevresiyle başa çıkmak için davranış kalıpları geliştirebilir. Çevre, tabiri caizse, varlığın tarafında daha önceki davranış biçiminde yanlış bir şey olduğu idraki olmadan, varlığı aksi türlü davranmaya koşullandırabilir. Hatayı görmek, kendinden başka bir otoritenin varlığını takdir etmektir. Davidson böyle bir takdirin ancak kişi aynı nesnel gerçeklikle etkileşime giren başka varlıklarla etkileşim içine girerse mümkün olabileceğini iddia ediyor. Hata kavramı, iki varlığın aynı nesnel gerçekliğe gösterdikleri tepkiler birbiriyle uyumsuz olduğunda ortaya çıkmaktadır. Bu fark, aynı uyarana karşı farklı tepki verilebileceği gerçeğinin takdir edilmesini sağlar. Sadece bu unsur ilk defa, gerçeklikle gerçekliğin ne olarak kabul edildiği arasında bir mesafe koyar. Sadece bu mesafe görüldüğü zaman hata algısı oluşur.

Bu noktada, eğer bir önceki paragraftaki akıl yürütme doğruysa, hata kavramının ancak başkalarını yorumlayarak ortaya çıktığını görmek mühimdir. Aynı X ortamında bulunan farklı iki varlık, A ve B, düşünün. A'nın X ile X'e dair kendi düşüncesi arasındaki farkı takdir etmesine, B'nin X'i kendisinin gördüğünden farklı olarak gördüğü bilinci yol açar. Böylece, önce A, B'nin X'i ne olarak gördüğünü yorumlar ve bunu, X'i kendi algılayış biçimiyle, ki bu A'nın açısından henüz X'den farksızdır, kıyaslar. Bu kıyaslama hata kavramına, A'da B'nin algısıyla gerçeklik arasında muhtemel bir fark olduğu düşüncesine yol açar. Hata kavramıyla, *bir şeyi öyle ya da böyle olarak düşünme*, yani inanç kavramının kendisi ve *o şeyin gerçekte öyle ya da böyle olması*, yani nesnel gerçeklik kavramının kendisi baş gösterir. Burada elimizde iki şey vardır:

(A) Hata kavramı, nesnellik kavramı, doğruluk kavramı ve inanç kavramı aynı anda ortaya çıkar; yani bunlar toptan kavramlardır: Birini diğeri olmadan elde edemeyiz. O nedenle, inanç kavramı hata kavramından daha karmaşık değildir. Bu yüzden bir varlığa hata kavramı atfetmek isteyen herkes beraberinde inanç kavramını da teslim etmeye hazır olmalıdır.

(B) Bir inanca sahip olmak başkalarının inançlarının yorumcusu olmayı gerektirir. Ancak, başkalarını yorumlama eylemi, başkalarının inançları hakkında inançlar oluşturmaktan başka bir şey değildir. Bu nedenle, *bir inanca sahip olmak inançlarla ilgili inançlara sahip olmayı gerektirir*.

Bir varlık eğer inanç kavramına sahip değilse inanca sahip olabilir mi? Bana öyle görünüyor ki olamaz ve nedeni şu. Yanılmış olma olasılığını anlamadığı

sürece bir kişi bir inanca sahip olamaz, bu da doğruluk ile hata –doğru inanç ile yanlış inanç- arasındaki karşıtlığı kavramayı gerektirir. Fakat bu karşıtlığın sadece yorum bağlamında ortaya çıkabileceğini savunuyorum, ki sadece bu durum bizi nesnel, ortak bir doğruluk fikrine zorlar (Davidson, 1975: 170).

Fark edilmesi gereken bir başka önemli nokta ise burada söz konusu olan doğruluk kavramının semantik doğruluk kavramı olmadığıdır. Şu ana kadar yeniden yapılandığı argümanlar, dilsel birimlerle ve onların özellikleriyle ilgili hiçbir şey söylemiyor. Biz bu argümana ikna olsak bile bütün elde ettiğimiz başkalarını yorumlamanın zorunlu olduğudur, *konusmalarını* yorumlamanın zorunlu olduğu değil. Bunu Öncül 2 yerine getirir.

Öncül 1'i savunmada temel olan tek şey nesnellik olduğundan, Davidson'ın asıl argümanına “nesnellik argümanı” diyelim. Düşünceler nesnel-dir. Bu, inançlarımızın bizden bağımsız olarak doğruluk değerleri olduğunu söylemekten başka bir şey değildir. Eğer herhangi bir tartışmaya girmek isteniyorsa, bizden bağımsız bir nesnel gerçeklik kavramı ve inançlarımızın zihinden bağımsız gerçeklik hakkında olduğu ve dolayısıyla bizden bağımsız olarak doğruluk değerlerinin olduğu varsayımı, Davidson'a teslim edilmesi gereken iki başlangıç noktasıdır. Sanırım herkes bu kadarını teslim etmeye hazırdır; çünkü hayvanlara insanların inançlarına benzer inançlar atfederken inançların içeriğinin nesnelligi varsayılmaktadır. Bu varsayım, belli düşüncelerin birden fazla varlık arasında paylaşılma olasılığını yaratır ve bu o varlıkların dilsiz olup olmamasından bağımsızdır. Yani, tartışmadaki tarafların hepsi düşüncenin nesnelligine bağlı olmalıdır. Öncül 1'in iddia ettiği, düşüncesi olduğu öne sürülen her varlığın düşüncenin nesnelligini takdir etmesi gerektiridir; çünkü tam da bu takdir, nesnel bir içeriği olduğu ölçüde inancı teşkil eder. Dahası bu takdir sadece, aynı çevreyle benzer şekillerde etkileşime giren diğer varlıklarla etkileşim kurularak mümkündür. Nesnellik kavramı öznelarası deneyimden doğar.

... düşüncelerin nesnel olduğunu, yani doğruluklarının (genelde) onlara inanılmasından bağımsız olduğunu açıklayan nedir; bu düşüncelerin içeriklerini sağlayan nedir? Bu soruların yanıtları, düşüncelerin, ortak bir çevrede başkalarıyla etkileşim içinde olan varlıkların zihinlerinde olmadan, nesnel doğruluk koşullarına ya da sahip oldukları içeriğe sahip olmayacaklarını ... zorunlu kılar (Davidson, 1999b: 207).

Üçüncü argümanı yeniden ortaya koyarken 1. Öncül'ün itirazların

hedefi olduğunu gördük. Bence bunun nedeni, çoğumuz inanç kavramının dilsel olmayan bir varlık için fazla karmaşık olduğunu kabul etmeye hazır olduğu için, 2. Öncül'ü hazmetmenin daha kolay olmasıdır. Yine de 1. Öncül'e verilen argümana ikna olan birisi dilsel olmayan varlıkların inançları olamayacağı görüşüne direnebilir. İletişim becerilerinin olduğuna işaret eden ortak faaliyetler sergileyen birçok canlı türü vardır. Bu canlıların birbirleriyle etkileşimlerinin, onlar için nesnellik kaynağı olacak bir öznelarasılık kavramını oluşturmaya yeterli olmadığına inanmak için bir nedenimiz var mı? Hata kavramının edinilmesi için *dilsel* etkileşimin zorunlu olduğunda ısrar edilmesi nedendir? Hata kavramı ediniminin yorum dayalı izahı doğru bile olsa, neden bu yorumun konuşmanın yorumu olması gerektiği farz edilmeli? Hayvanların birbirlerinin dilsel olmayan davranışlarını yorumladığını düşünemez miyiz?

Davidson bu soruları doğrudan cevaplamaz; hatta 2.Öncül'ü savunmaz bile. 1. Öncül'de gördük ki nesnel ve öznel arasındaki ayrım kararı inançlara sahip olmak için zorunludur ve bu ancak bir öznelarasılık kavramına sahip olmakla mümkündür. Buna razı olunduğunda 2. Öncül aşağıdaki iki iddiaya indirgenmiş olur:

- (a) Öznelarasılık kavramı nesnellik kavramı için sadece yeterli değil aynı zamanda zorunludur.
- (b) Öznelarasılık kavramı dilsel iletişimi varsayar.

Davidson (a) için bir argümanı olmadığını söyler:

Öznel-nesnel karşıtlığına sahip hale gelebilmenin *tek* yolunun, öznelarası doğruluk kavramına sahip olmakla mümkün olduğunu kanıtlamam gerekiyor. Bunu nasıl kanıtlayacağımı bilmediğimi itiraf ediyorum. Ne var ki, nesnel bir doğruluk kavramına başka türlü nasıl ulaşılır bu konuda da hiçbir fikrim yok (Davidson, 1985: 480).

Öncül 1 için sunulan argüman yeterince inandırıcıysa, öznel-nesnel karşıtlığının kavranabilmesi için alternatif bir yol önerilmediği sürece Davidson'a (a)'yı teslim etmemiz gerekir. Burada, hayvanların bir nesnellik kavramına sahip olmalarının önüne geçen kritik adım (b)'dir. Davidson (b) için şunu söylemekle yetinir: "Belki de öznelarası doğruluk kavramına sahip olmanın tam dilbilimsel anlamda iletişime bağlı olması yeterince makuldür." (Davidson, 1985: 480).

Bu yazının hedefi argümanın bu kısmı değildir. O yüzden kısaca (b)'nin ardında ne olduğunu dile getirmekle yetinelim. Davidson'ın radikal yorum senaryosuna göre, başkalarının inançlarını yorumlamakla başkalarının konuşmasını yorumlamak birlikte mümkündür: Birbirimizin inançlarını yorumlayabiliriz, çünkü birbirimizin konuşmasını anlayabiliriz; birbirimizin konuşmasını anlayabiliriz çünkü birbirimizin inançlarını bilebiliriz. Bu nedenle, Davidson'a göre, dile başvurmadan inançların yorumlanması mümkün değildir. Öncül r'i savunurken nesnellik kavramı için yorumun zorunluluğu gösterildikten sonra, yorumu mümkün kılanın özellikle dilsel iletişim olduğu, semantik içlemsellik ve zenginlik argümalarıyla savunulabilir. O yüzden, ilk iki argümanın burada yapacağı önemli bir iş var. Ancak bu işi, başından beri iddia ettiğim gibi, sadece temel argüman verildikten sonra, ancak ona dayanarak yapabilirler.

Sonuç

Dummett ve Davidson'ın dilin düşünce için zorunlu olduğu yönündeki iddialarına, kısaca düşüncenin dile bağlılığı tezine, dilsel olmayan varlıkların oldukça karmaşık davranışlarıyla ilgili veriler sunarak ve bu varlıklara düşünce atfetmenin görünüşte önlenemez oluşundan yararlanıp karşı çıkmak cazip gelebilir. Ne var ki, eğer Dummett ve Davidson'ın argümanlarının sonuçlarını sağlama almak için yaptıkları hamleleri, doğru bir biçimde yeni baştan kurduysam, böyle ampirik girişimlerle sonuçlarını inkâr etmek imkansızdır. Dummett ve Davidson'ın dilin düşünce için zorunlu olduğu iddiası yapısal bir iddiadır, kipsel bir iddia değildir, ve bilinçli olarak böyledir. Her iki felsefeci de doğal dilin, düşünce için şart olan özelliği, yani nesnelliği, sağladığına inanır. İkisini de yönlendiren budur. Gördüğümüz gibi teorileri doğal dilin düşüncenin nesnelliğini sağlama biçiminin ayrıntılarında birbirinden ayrılır. Fakat temel fikir aynıdır: Düşünceyi, esas niteliğini, yani nesnelliğini varsayarak incelemek savunulamaz.

Düşünceyi temsil etmek için doğal dilden başka araçlar bulma yolunda pek çok girişim vardır. Bu yazının en başında bu soruna getirilen sayısal bazı yaklaşımlara işaret ettim. Fakat nesnelliğinin kaynağını sorgulamadan, hazır nesnel bir içerikle başlayıp, ardından özne tarafından nasıl işlenebileceğini sormak, Dummett ve Davidson'ın projelerinin amacını göz-

den kaçırmaktır. Onların projeleri nesnel içeriğin nasıl oluşturulduğunu açıkladıkları zaman tamamlanır; oysa sayısal yaklaşım verilmiş nesnel bir içerikle başlar ve bu içeriğin kullanılabilmesi için ne şekillerde temsil edilmesi gerektiğini açıklamaya çalışır. O nedenle, düşüncenin nesnellliğini bu şekilde önceden varsayan alternatif açıklama biçimleri ışığında, Dummett ve Davidson'ın anahtar hamlelerinin akla yatkın olmadığını söylemek yeterli değildir.

Düşüncenin nesnellığı üzerine, doğal dile başvurmayan alternatif bir açıklama sunma sorumluluğu, düşüncüyü dilden ayırmak isteyenlere aittir. Bu iş felsefi bir argüman gerektirir. Böyle bir argümanın yokluğunda, deneysel kanıtın Dummett ve Davidson'ın görüşleriyle ilgili tartışmalara bir katkısı olamaz. Tabii neden daha en baştan nesnellüğün kaynağını açıklamak gerekiyor ki diye sorulabilir ve bence sorulmalıdır da. Her halükârda, aydınlatıcı olacak her tartışmanın Dummett ve Davidson'ı yönlendiren temel unsurun farkına vararak başlaması gerekir.

Teşekkür

Bu metnin, okuduğunuz son halini almasında pek çok kişinin emeği var: Dummett'i kavrayışma eşsiz bir rehber olduğu için Richard Heck'e, hem Davidson bölümlerine hem de genel olarak dil-zihin ilişkisi hakkındaki düşüncelerime katkı sağlayan Warren Goldfarb'a, metnin son taslağına verdiği yararlı tavsiyeler için Charles Travis'e, metnin içindeki her fikri beraber tartıştığımız ve bu süreçte benden desteğini esirgemeyen Christopher Furlong'a teşekkür borçluyum. Son olarak, metni orjinal İngilizce'sinden Türkçe'ye çeviren Fazilet Akdoğan Özdemir'e, emeği ve son düzeltmelerde bana yardımcı olan Elis Şimşon, Selim Utku Ögüt ve Ali Karatay'a titiz çalışmaları için müteşekkirim.

Kaynaklar

- Davidson, D. (1975). *Inquiries into Truth and Interpretation*. New York: Oxford University Press, 2001.
- Davidson, D. (1985). Rational Animals. *Actions and Events: Perspectives on the Philosophy of Donald Davidson*. (Eds. E. Lepore & B. McLaughlin). New York: Blackwell, 473-80.
- Davidson, D. (1999a). Intellectual Autobiography. *Philosophy of Donald Davidson*.

- (Ed. L. Hahn). Illinois: The Library of Living Philosophers, 1-68.
- Davidson, D. (199b). Reply to Thomas Nagel. *Philosophy of Donald Davidson*. (Ed. L. Hahn). Illinois: The Library of Living Philosophers, 207-10.
- Davies, M. (1986). Tacit Knowledge, and the Structure of Thought and Language. *Meaning and Interpretation*. (Ed. C. S. Travis). Oxford: Blackwell, 127-58.
- Davies, M. (1992). Aunty's Own Argument for the Language of Thought. *Cognition, Semantics and Philosophy*. (Ed. J. Ezquerro). Norwell: Kluwer, 235-71.
- Dummett, M. (1981). *Frege: Philosophy of Language*. Cambridge: Harvard University Press.
- Dummett, M. (1991). *Frege and the Other Philosophers*. New York: Oxford University Press.
- Dummett, M. (1993). *The Seas of Language*. New York: Oxford University Press.
- Dummett, M. (1998). *Origins of Analytical Philosophy*. Cambridge: Harvard University Press.
- George, A. (1997). Has Dummett Oversalted His Frege? Remarks on Conveyability of Thought. *Language, Thought and Logic*. (Ed. R. Heck). New York: Oxford University Press, 35-70.
- Jeffrey, R. (1985). Animal Interpretation. *Actions and Events: Perspectives on the Philosophy of Donald Davidson*. (Ed. E. Lepore & B. McLaughlin). New York: Blackwell, 481-7.
- Malcolm, N. (1972-3). Thoughtless Brutes. *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association*, 16, 5-20.
- Peacocke, C. (1997). Concepts without Words. *Language, Thought and Logic*. (Ed. R. Heck). New York: Oxford University Press, 1-34.
- Wittgenstein, L. (2001). *Philosophical Investigations*. (Trans. G. E. M. Anscombe). Malden: Blackwell.

Öz: Dummett da Davidson da dilin düşünceyi oluşturduğunu düşünür, ancak tam olarak aynı şeyi kastetmezler. Dummett dilin düşünceyi öncelediğine inanır, halbuki Davidson için dil ya da düşünce birbirini öncelemez. Yine de, bu iki düşünürün ortak paydası olan fikir şöyle ifade edilebilir: Dil düşünce için zorunludur. Bu savı anlamak için hem Dummett'in hem de Davidson'ın argümanlarını ele alıp, ikisi için de bu savı temellendiren ana argümanın nesnellik argümanı olduğunu göstereceğim. Her iki düşünür için de düşüncenin nesnellığının kaynağında yatan şeyin doğal dil olduğunu savunacağım.

Anahtar Kelimeler: Düşüncenin dili, semantik içlemsellik, Fregeci anlamlar, düşüncenin nesnellığı, düşüncenin iletilebilirliği.

